

O PRIATEĽSTVE

Egon Gál

Dnes, na sklonku dvadsiateho prvého storočia, keď politici vo svojich prejavoch nahradili slovník ľudských práv slovníkom priateľstva a nesebecktva, sa vo verejných diskusiách oveľa častejšie cituje Biblia a krásna literatúra ako texty politológov a sociálnych vedcov. Priateľstvo nepatrí medzi pojmy, s ktorými by si filozofi alebo právnici vedeli poradiť. Dokážu sformulovať princípy spravodlivosti, rovnosti a slobody a dokážu sa o ne opierať, keď narazia na ťažké morálne alebo právne problémy. Ale ako sformulovať „princíp priateľstva“? Priateľstvo je náklonnosť srdca, niečo, čo vo vás vyvolá výčitky svedomia, keď máte veľa a iní majú málo. Nie je to vec, o ktorej by niekto dokázal sformulovať teóriu alebo o ktorej by ste mohli niekoho presvedčiť racionálnymi argumentmi.

Richard Rorty: Pohľad späť z roku 2096,
New York Times Magazine, 1996

O Richardovi Rortym napísali Deleuze a Guattari, že nie je mudrc, ako by sa na profesora filozofie patrilo, ale iba priateľ, s ktorým si môžete pri obede príjemne o čomkoľvek podebatovať. Pravda je, že debata pri obede s Rortym nebola ľahká. Bol to málovravný a uzavretý muž. Zato jeho texty vyžarovali niečo, čo mnohým filozofom chýba.

Na rozdiel od týchto dvoch francúzskych filozofov nepovažoval filozofiu za druh poznania, ale za spôsob rozprávania. Filozofi by, podľa neho, mali skôr ovplyvňovať spôsob, ako ľudia o svete rozmýšľajú, ako o ňom rozprávajú a ako sa v ňom správajú. „Myslím, že ľudí zaujíma skôr pravdovravnosť ako teória pravdy. Myslia si, že niekto ich sústavnne klame a väčšinou sa nemýlia. Želajú si, aby politici hovorili ľuďom to, čomu veria, aby vlády hovorili svojim voličom to, čo hovoria iným vládam. Ak sa postaráte o slobodu, pravda sa už postará o seba aj sama.“

Posledných dvadsať rokov svojho života sa Rorty pokúšal spojiť nádej na spravodlivú liberálnodemokratickú spoločnosť s kritikou filozofickej tradície, ktorá sľubovala, že sformuluje teoreticky základ a etické normy takejto spoločnosti. „Každá spoločnosť,“ napísal „má k dispozícii istú, obmedzenú, zásobu slov, ktorými ľudia zdôvodňujú a ospravedlňujú svoje konanie. Sú to slová, ktorými formulujeme chválu svojim priateľom a opovrhnutia našimi nepriateľmi. Pochybnosti nášho najhlbšieho ja, aj naše najvyššie ná-

Sprava: Egon Gál, Richard Rorty a Samuel Abrahám v ateliéri Karola Barona

deje. “Sú to slová, ktoré rozvíjajú našu fantáziu a naše city. Priatelia v Rortyho slovníku nie sú kamaráti, s ktorými si radi podebatujeme pri pohári vína, ale ľudia, voči ktorým cítíme morálny záväzok. Priateľstvo je schopnosť pozrieť sa na svet očami iného.

Ak filozofiu chápeme tak, ako ju chápal Rorty, potom by sa filozofi skôr ako za hľadačov pravdy mali považovať za „námezdných robotníkov, odpratávajúcich zvyšky minulosti, aby urobili priestor pre potreby budúcnosti.“ Jedným z takýchto zvyškov minulosti sú tradičné slovníky, ktoré bránia v komunikácii ľuďom rozličných kultúr a rozličných politických preferencií. Pri ich odpratávaní by filozofi a iní intelektuáli mohli zohrať nie síce veľmi významnú, ale ani nie zanedbateľnú úlohu.

Zdá sa, že svet sa ubera opačným smerom, ako dúfal Rorty. Ľudia nepotrebujú počuť pravdu, ale sľuby. Slovníky netvorí intelektuáli, ale politici, používajú ich prevažne na vyjadrenie averzie k politickým protivníkom. A predstava, že by sa politici mali pokúsiť vidieť svet očami iných, znie dosť bizarne. Presne toho sa Rorty obával. Týždeň po zvolení Donalda Trumpa za amerického prezidenta sa sociálnymi sieťami začali šíriť citáty z knihy *Achieving Our Country*. „Ak súčasné trendy budú pokračovať,“ napísal v roku 1998, „môže to prasknúť. Ľudia na okraji spoločnosti, menej kvalifikovaní pracovníci a všetci tí, ktorých politici a elity ignorujú, sa môžu obracať za silným mužom, ktorý im sľúbi, že arogantní štátni úradníci, preplácaní bankári a postmoderní intelektuáli prestanú rozhodovať o ich životoch. Všetka nahromadená nenávisť voči elitám, ktoré im vnucujú spôsob života, exploduje. Lahko sa môže stať, že päť percent bohatých a slobodných kozmopolitov ovládne sto percent globálneho majetku a zvyšok ľudstva sa bude zamestnávať etnickými, nábožen-skými a nacionálnymi konfliktmi.“

Nádej, o ktorej Rorty toľko písal, má viac spoločné s vierou v zázrak, ako s racionálnym očakávaním. V istom zmysle však možno dejiny Západu chápať aj ako zázrak, ktorý svetu priniesol ideu liberálnej demokracie, spravodlivosti a tolerancie – najlepšie politické idey, aké sa na svete doteraz objavili – a je dosť možné, že tento zázrak politického a morálneho pokroku neskončí našou generáciou.